

О. Мухін

**СЕМІОТИЧНИЙ РЯД У ВІЗУАЛЬНИХ РІШЕННЯХ ФІЛЬМУ Р. СКОТТА
«МАРСΙΑНИН» (2015)**

О. Mukhin

**SEMIOTIC RANGE IN THE VISUAL ASPECTS OF RIDDLEY SCOTT'S
"THE MARTIAN" (2015)**

Семіотика для аудіовізуального мистецтва є важливою складовою. Оскільки вона дозволяє митцям посилити сюжетну канву стрічок, а також створювати додаткові глибинні сенси, які виражені в моральному виборі, вчинках, особистісному портреті персонажів. Фахівці кінематографу застосовують семіотичний інструментарій як з метою реалізації сюжетної складової — на режисерському, сценарному рівні, так і в плані візуалізації стрічки — на рівні операторського фаху.

Особливо цікавим у цьому дискурсі є питання — як ключові елементи семіотики — знаки — втілюються у візуальній складовій фільмів — у світлових та кольорових рішеннях, і як це впливає на донесення ключових сенсів стрічок і на розкриття особистості персонажів.

Далі розглянемо, як саме семіотика втілюється у візуальному аспекті кінематографу — на рівні світлових рішень фільму, на прикладі сучасної стрічки жанру космічної фантастики «Марсіанин» (2015, реж. Рідлі Скотт). У цьому дослідженні ми проаналізуємо декілька схем освітлення, які використовувалися в «Марсіанині», і з'ясуємо, як семіотична складова вплинула на візуалізацію емоційного стану й вчинків персонажів стрічки та на втілення головних сенсів фільму.

Першою та найбільш широко залученою світловою схемою в «Марсіанині» є схема бокового освітлення моделі, коли одна половина обличчя є гарно освітленою, а друга — перебуває в тіні. Це рішення є дуже важливим у стрічці, адже воно використовується в усіх драматичних епізодах. Розглянемо її семіотичний контекст. Так, вже у зав'язці стрічки, коли астронавт Марк Уотні потрапив в бурю на Марсі і дуже поранився, через що мав зробити собі операцію — в цій знаковій ситуації схема бокового освітлення виступає як знак-індекс, що вказує на стан шоку Марка, його внутрішню нестабільність. Тут цей знак підкреслює травматичний стан космонавта, його внутрішню слабкість внаслідок катастрофи. Далі ми знову бачимо цю схему всередині стрічки, коли команда Марка дізнається про його виживання і вирішує повернутись за ним на Марс, у супереч заборони з НАСА. У цій знаковій ситуації ця схема виступає як знак-символ, який вказує на внутрішнє неприйняття цієї ситуації, бажання виправити свою помилку та вольовий ривок, який спонукав команду будь за що повернутися за своїм другом. Тут ця схема підсилює цей поворотний момент у фільмі, що призвів до перелому свідомості колег Марка і збільшив його шанси на повернення додому. Також ми можемо побачити цю схему в кульмінації — у сцені евакуації Марка з Марсу його колегами, у відкритому космосі. У цій важливій знаковій ситуації ця схема проявляється як знак-індекс, виражаючи надмірне напруження Марка і його друзів, під час цієї операції. І водночас ця схема виступає і як знак-символ, вказуючи на великий ризик означеної операції, засвідчуючи, що іншого шансу на порятунок у Марка вже не буде, символізуючи високий рівень

відповідальності друзів головного героя — що вони заради його порятунку ризикнули і власним комфортом, і життям. У цілому знаки, які виражаються в цій світловій схемі, виводять нас на дві універсальні цінності: цінність сильної волі, як можливість знайти правильне рішення у важких умовах, та самовідданість — як гарантія міцності дружніх відносин.

Не менш важливою в «Марсіанині» є схема направлено-малюючого світла, яка дуже рельєфно і яскраво освітлює обличчя моделі. Передусім важливими з цією схемою є сцени, де Марк збирає ґрунт для вирощування картоплі, та вирушає на пошуки комунікатора, щоб зв'язатися з НАСА з Марсу. У цих знакових ситуаціях ця схема є іконічним знаком, що вказує на підвищення мотивації головного героя, його бажання вкладатися більше, щоб протриматись у небезпеці, дочекатись евакуації. І в контексті передачі морального стану Марка, цей знак вдало підкреслює динаміку його устремлінь, настрою, волі, доповнюючи акторську гру Метта Деймона, що зіграв головного героя. Далі ми бачимо цю схему в епізодах, коли Уотні зміг вийти на зв'язок з НАСА, став вести з ними переписку, надсилати фото. У цій знаковій ситуації ця схема фігурує, передусім, як знак-індекс, що вказує на підвищення натхнення та активізацію творчих сил Марка, внаслідок появи шансу на розроблення плану порятунку разом з НАСА. Більше того, ця схема проявляється і як знак-символ, який виражає усвідомлення космонавтом власної значимості серед свого соціального кола та здобуття ним внутрішньої стабільності, впевненості щодо своєї долі, що, звісно, вплинуло на його бажання активніше допомагати НАСА розробляти план евакуації. А оскільки ці два знаки взаємодоповнюють один одного, розвиваються в динаміці напротязі стрічки, то в підсумку вони виражають дві соціальні цінності: цінність стресостійкості, яка дозволяє зберігати мотивацію та внутрішню стабільність в умовах небезпеки, та цінність наполегливої праці, яка в підсумку має вивести індивіда із небезпечних умов, а також із життєвих, побутових складнощів.

Тут ми підходимо до ще однієї світлової схеми, яка має важливе значення для фільму — це схема м'якого, заповнюючого світла, із рівним освітленням моделі. Ця світлосхема є примітною тому, що в ній закладено декілька знаків, які в певній мірі виражають протилежні явища. Так, наприклад, ми можемо побачити цю схему в епізодах, коли нам показують виснажений, занедбаний стан Марка внаслідок тривалого перебування на Марсі, та коли він їде на марсоході до місця евакуації і засинає прямо на дорозі від втоми. У цих знакових ситуаціях ця схема виступає як іконічний знак, що виражає високу ступінь життєвого спустошення та вигорання Уотні внаслідок тяжкої праці та зусиль, які він доклав заради свого виживання. У той же час ми можемо побачити цю світлосхему в ряді позитивних сцен — коли Марк спостерігає за власно вирощеним врожаєм, коли він приводить себе в порядок перед зустріччю з колегами, коли він був успішно спійманий своєю командою у відкритому космосі та доставлений на корабель, і врешті, коли вже перебуваючи на Землі, він з ніжністю спостерігає за підростаючою рослиною, згадуючи успішно вирощену ним картоплю на станції. В усіх цих знакових ситуаціях означена схема фігурує і як знак-індекс, що виражає внутрішнє задоволення та заспокоєння Уотні після успішного порятунку, і як знак-символ, що вказує на вищий рівень його самозадоволення як результат досягнення усіх важливих цілей, на усвідомлення ним власної самодостатності та компетенції, які в значній мірі врятували йому

життя. І так як ці знаки в цій світлосхемі також взаєморозвивають один одного у фільмі, то ми можемо побачити, що вони в підсумку виводять нас на такі соціальні цінності: цінність упевненості в своїх здібностях — як сила, що дозволяє досягти успіху в складних життєвих умовах, та цінність надії на краще до останнього — як фактор, що тримає індивіда в тонусі і мотивує його йти до цілі далі, незважаючи на можливі перепони та невдачі на шляху.

Отже, у цьому дослідженні було з'ясовано, що світлові рішення в кінематографі є важливим елементом семіотичної складової будь-якого фільму, і вони в значній мірі підкреслюють і посилюють основні сенси в сюжеті стрічки, розкривають мотивацію та особистість персонажів. Головним є те, що в семіотичному горизонті візуальні рішення взаємодіють з іншими знаками, символами — які закладені в сценарії стрічки, режисурі, монтажі, звуковому ряді — і разом з ними формують ціннісний ряд фільму, його цілісність як тексту.

О. Проскурякова

ГРИМ ЯК СКЛADOVA КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ: САКРАЛЬНЕ КОРИННЯ Й АКСІОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ

О. Proskuriakova

MAKE-UP AS A COMPONENT OF UKRAINIAN CULTURAL AND ARTISTIC TRADITION: SACRAL ROOTS AND AXIOLOGICAL FUNCTION

Гримувальні практики слід вважати важливим елементом культури та мистецтва. Особливо яскраво вони представлені в релігійних обрядах і в театральному мистецтві. Нанесення фарб на обличчя має сакральні коріння, але з часом ця практика, яка значною мірою вийшла за межі релігійного мистецтва, набула секулярного вираження. Проявлення гримувальних практик здійснюється через функції, завдяки яким вони виконують різноманітні ролі у соціокультурному середовищі. У цьому контексті особливого значення набуває аксіологічна функція, завдяки якій здійснюється формування у свідомості окремих індивідів та в суспільстві певної ціннісної шкали та ідеалів. Осмислення сакрального коріння нанесення фарб на обличчя й аксіологічної функції процесу гримування в культурно-суспільних вимірах синхронії та діахронії постає важливим завданням досліджень культурологів і мистецтвознавців.

Грим, що має корені в давній обрядовості та магічних ритуалах, передбачає певну сакральність, яка співвідносить його з надприродними силами та міфологічними образами. По суті, він створює аксіологічний простір містичного світу, у якому люди сподіваються на можливість взаємодії з потойбічною реальністю. Цей аспект мистецтва гриму відігравав ключову роль у давньослов'янській та українській традиціях. Він постає важливим елементом фольклору, впливаючи на міфологічний світогляд слов'ян та формування їх культури.

У формуванні та розвитку гриму і масок важливу роль відіграли архаїчні обряди. Візуальні компоненти в обрядовій діяльності слугували для ритуального відтворення міфів різних видів, а саме — етіологічних, космогонічних, космологічних, тотемних, антропологічних, календарних та героїчних. Сакральність гримувального мистецтва давніх слов'ян виконувала символічну функцію взаємодії